

GHEORGHE VLĂDUȚESCU

**SCEPTICISMUL GREC
CA FILOSOFIE CRITICĂ**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2013**

Cuvânt înainte	3
1. Preliminarii	9
2. Epokhé	28
3. De la o critică a cunoștințelor la o critică a conștiinței	46
4. „Partea etică”	99
În loc de încheiere. Scepticismul ca terapeutică	111
Addenda	113
1. Pyrrhon din Elis (365/360 - 275/270)	113
2. Timon din Phlius (315?-225?)	116
3. Ainesidemos din Cnossos (sec. I ante)	119
4. Agrippas (sf. sec. I, sec. II)	122
5. Sextus Empiricus	123
6. Școlile „dogmatice”	126
7. „Interpretări romane”. Cicero și Aulus Gellius	132
8. Frumusețea și înțelepciunea îndoielii: Montaigne	136
9. De la Hume la Kant	143
10. Reevaluarea hegeliană	147
11. „Epokhé” de la Sextus la Husserl	150
12. Scepticismul grec, în filosofia românească	153
Antecedente. Ștefan Zeletin și Aram M. Frenkian	

1. Preliminarii

1. Una, formal, în aplicațiile sale filosofia era: fizică, logică și etică, aceasta cel puțin în reconstrucție epicuriană și stoică, dar cu mai puține sau mai multe extinderi, de la un timp la altul și de la una sau alta, începând cu Thales încă, în ordine istorică dar și tipologică. Scepticilor avea însă să li se pară a fi: dogmatică, academică, sceptică – *dogmatikè, akademikè, skeptikè* (Sextus Empiricus, *Schițe pyrrhoniene*, I, 4; P.H., abrev., mai departe).

În funcție de situare și potrivit propriilor programe, Socrate (probabil) socotea că „dintre aceia care vorbeau despre natura tuturor lucrurilor... unii socoteau că ea este una și unitară, alții că este multiplă și nedeterminată; unii că toate se nasc și pier, alții că nimic nu se mișcă” (Xenofon, *Convorbiri memorabile*, 1, 1). Platon, apoi, distingea între „prieteniile ideilor” – *eide* și „fiii pământului”, firi mai puțin, dacă nu chiar nonspeculative: „Ia seama să nu tragă cu urechea vreun neinițiat/profan – *amyetos*. Căci ei sunt dintre aceia care nu cred că ființează decât ceea ce pot să țină strâns în mâini” (*Theaitetos*, 155e). La rândul său, pentru Aristotel, filosofii, cel puțin aceia de până la Socrate, erau unii „physiologi”, iar alții „theologi”.

Orice împărțire de felul acestora sau de altul, de altele de mai târziu, este doar metodică. Fiecare în felul ei, de acolo de unde pleacă tot acolo se și întoarce, teleologist, schematica participând la reconstrucția pe ale cărei presupoziii se întemeiază. Ca hermeneutică *istoria filosofiei* reface sistemul și încă, dinspre ceva și nu în vederea acestuia, ceea ce înseamnă

că orice paradigmă de interpretare este convențională. Una față de alta nu se deosebește prin gradul de adecvație la real, acesta, în ordinea istoriei, mai curând o abstracție, ci prin puterea de a trece faptul (evenimentul) în argument. O istorie, ca hermeneutică, așadar, pe cât este mai subiectivă este mai posibilă ca adevăr. Scepticii, în felul lor, împărțeau filosofia așa cum o împărțeau, nu pentru ea, în sine, ci în vederea legitimării propriei paradigme de interpretare. De altfel, ar fi fost și împotriva principiilor propriilor situații ca să delibereze privitor la ceea ce este și cum este, în sine, filosofia ca și la rostul ei.

Pornind, fie și ficționalist, de la „suspendarea judecății” ca scop al speculațiilor filosofice, împărțeau filosofia în dogmatică, academică și sceptică după poziția față de „adevăr”. „În ceea ce privește problemele pe care ni le punem..., unii pretind că au găsit adevărul, alții contestă că este cu puțință să-l obții, iar alții încă îl caută” (I, 2). Trei și numai trei fiind ipotezele, „taxonomia” sceptică își asigura, în acest fel, condiția elementară de coerență. În urmare, în limitele impuse de actul hermeneutic, modelul sceptic era operațional.

2. „Dogmaticii”, „Aristotel, stoicii...”, socoteau că vor fi descoperit adevărul, și, în genere, că este posibil. Ei deci se vor fi atașat la dogma veristă, înțelegând prin aceasta „aprobarea, într-o formă generalizatoare, acordată unui lucru anume” (I, 3, 13).

Opinie, filosofică, în particular, decizie, decret, *dógma* (*tò*), în accepție sceptică, nu semnifică în deosebire (opозиție) cu intelectul (rațiunea), ca la Parmenides, ca la Platon, chiar la Aristotel. *Dógma* era nume generic pentru cunoștință sau, altfel

spus, pentru orice presuposiție doctrinară care prezenta „ca real” (și deci adevărat) ceea ce susține. „Dogmaticul consideră ca existând lucrul față de care atitudinea lui este dogmatică”, adică, așa cum și l-a reprezentat (I, 14, 15).

Academicii (Cleitomachos, Carneades), în deosebire de dogmatici, socoteau că „lucrurile” sunt incompreensibile (I, 3).

În deosebire și de unii și de alții scepticii, în schimb, „se află în neconținută căutare”.

De aceea, nici nu se atașează doctrinar, ca dogmaticii, nici nu presupun incompreensibilitatea lucrurilor, asemenea academicilor, nici întâlnindu-se cu alții în aceiași blocare a căutării, chiar dacă altfel, cu alte mijloace, pe alte căi.

În tradiția „școlii”, Sextus Empiricus lucra cu reprezentări care nu se potriveau decât parțial lui Aristotel, epicurienilor și stoicilor, pe de o parte, și lui Cleitomachos, lui Carneades, pe de alta, de îndată ce nici unii nu opreau căutarea, dogmatic, nici alții, nihilist. Dar scepticii nu atâta se delimitau evenimențial, cât aporetic. Esențializând, construiau un concept al „dogmatismului” și altul al „probabilismului” (filosofiei academice) organizate, fiecare în parte, în jurul dominantei. Un „dogmatism” în stare pură și un „nihilism”, tot asemenea, erau doar concepte cu sens metodic.

3. De la Pyrrhon la Sextus. În campaniile lui Alexandru Macedon, Pyrrhon din Elis a văzut multe și s-a întâlnit cu fel de fel de oameni, chiar „cu gymnosofiștii indieni și cu magii”. Aceasta l-ar fi făcut „să adopte o filosofie foarte nobilă, agnosticistă și de suspendare a judecății”. Urmându-l pe Ascanios (probabil Hekataios) din Abdera, în acest fel explica

Diogenes Laertios (IX, 61) scepticismul lui Pyrrhon, întemeietorul școlii. Poate nu numai, deși este o explicație și încă deloc slabă. Alte locuri, alte popoare diferite ca înfățișare, ca mentalitate, prin obiceiuri, îndeletniciri și credințe, totodată cu lărgirea câmpului, relativizau sistemul de reprezentări. Cum erau în sine, zeii, cum și oamenii, ce mai era adevărul, ce și binele, ce frumosul, ce dreptatea? Acestea și altele asemenea îl vor fi făcut să se îndoiască atât de adevărul cât și de falsitatea (prezumate) ale reprezentărilor tradiționale și, mai departe, să ajungă la înțelepciunea pe care o procură relativitatea, chiar deșertăciunea lucrurilor. Pentru că doar astfel se putea ajunge la *adiaphoria*, starea de indiferență (prin netulburare). Repeta adesea un vers (6, 146) din *Iliada*: „Cum e frunza așa-i cu neamul sărmanilor oameni”. Toate trecând, liniștea sufletească se capătă acceptând vremelnicia: „Mori și tu, frate, și taci, de ce te mai vaiieți zadarnic?/doar a murit și Patrocle, și ce ești tu față de el?” (*Il.* , 21, 106).

Poseidonios stoicul povestea o întâmplare: „Pe puntea unei corăbii, în timp ce tovarășii lui de drum erau tulburați, pornindu-se o furtună, el își păstra calmul și i-ar fi încurajat arătând un purceluș care continua să mănânce și le-ar fi spus că omul înțelept trebuie să-și mențină o stare de suflet netulburată asemănătoare” (Diog. Laert. IX, 67; 68).

Din „școala” sa, numită și a pyrrhonienilor, în succesiune apropiată, mai proeminent era Timon din Phlius, mai curând poet (ar fi scris „poeme, tragedii, drame satirice, treizeci de comedii și șaiszeci de tragedii, în afară de *Silloi* și de poeme obscene”), totuși „scepticist” îndeosebi prin antidogmatismul său. În *Silloi*, „din punctul de vedere al unui sceptic, își bătea joc de toți și satiriza filosofii dogmatici” (Diog. Laert. IX, 100;

111). Despre Hekataios din Abdera nu se știe mai nimic, iar Nausiphanes din Theos, obscur și el, la rândul său, dascăl al lui Epicur, l-ar fi dezamăgit într-atâta încât a negat orice legătură cu „bojocul” acela. „Îl numea pe Nausiphanes «bojoc» deoarece îl socotea o ființă stupidă” (Sext. Empir., *Adv. math.* I, 4).

Asemenea lui Socrate, n-a scris nimic, dar, tot la fel, a impus un stil de gândire și o filosofie pe care, în deosebi în *Expuneri pyrrhoniene – Pyrrhóneioi lógoi*, Ainesidemos din Knossos (sec. I ante) o refăcea (dar și o dezvoltă) sistematic, pe cât scepticismul putea fi tras în forme canonice. Lui Ainesidemos îi urma Zeuxippos, „concețățeanul” său, acestuia Zeuxis „cel strâmb de picioare”; Zeuxis ar fi fost dascălul lui Antiochos din Laodiceea, urmat, la rândul său, de Menodotos din Nicomedeia, „medic empiric”, și de Theiodas din Laodio. Herodotos din Tars a învățat la Menodotos și l-a inițiat pe Sextus Empiricus (sec. II post), cel care a scris „multe cărți frumoase” (Diog. Laert. IX, 116). Lipsește însă, de aici, Agrippas (sec. I ante) pe care totuși, la IX 88, Diogenes îl evocă: „Agrippas și adepții lui mai adaugă alte cinci argumente/moduri” pentru suspendarea judecății. Sextus nu-l nominaliza dar, probabil, în primul rând pe el îl avea în vedere când scria despre „scepticii mai noi” (P.H. I, 164).

4. Scepticismul și filosofia tradițională. Detașarea critică, mai radicală ori mai permisivă, față de filosofii istorice, ca și față cu acelea din epocă, nu era nici nouă, nici accidentală, scepticii făcând ceea ce vor fi făcut metodic, iar nu accidental. Critică prin natura sa, filosofia, filosofii istorice nu se individualizau neapărat prin opunere doctrinară. Raportarea